

DOI 10.37491/UNZ.75-76.8
УДК 343.3/614.4

Анна ЛАНДІНА¹

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕПІДЕМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Фактична загроза поширення небезпечної хвороби в умовах пандемії зробила виклик практично всім галузям, які регулюють суспільне життя як на міжнародному, так і національному рівнях. Враховуючи ситуацію, яка зараз склалася у світі в умовах пандемії, Україна повинна виробити певний механізм, який забезпечить максимальний рівень епідемічної безпеки на національному рівні, у якому юридична галузь посідає значне місце. Достатніми важелями впливу для забезпечення дотримання протиепідемічних заходів володіє кримінальне право, яке встановлює кримінальну відповідальність за найбільш суспільно небезпечні протиправні діяння. Але невисвітленими залишаються ряд питань, зокрема, забезпечення дотримання правил епідемічної безпеки кримінально-правовими засобами, а також власне рівень захисту епідемічної безпеки у нормах чинного Кримінального кодексу України. Метою дослідження є виявлення проблем у кримінально-правовому забезпеченні епідемічної безпеки в Україні і віднайдення шляхів їх вирішення. Епідемічна безпека, яка є складовою національної безпеки, як об'єкт кримінально-правового захисту — це порядок суспільних відносин, встановлений нормами різних галузей права, який забезпечує наявність

¹ кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу проблем
кримінального права, криминології та судоустрою,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького (м. Київ),
anna-lavanda@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0002-3808-7573>.

сукупності умов, за яких відсутній недопустимий ризик виникнення у пацієнтів та медичного персоналу захворювання різними небезпечними хворобами, організмами чи клітинами або набуття ними різних небезпечних для здоров'я станів. Аналіз норм Кримінального кодексу України показав їх недоліки і навіть неможливість протидіяти поширенню небезпечних хвороб кримінально-правовими засобами. Пропонується доповнити Розділ II «Злочини проти життя і здоров'я» Кримінального кодексу України нормою, яка встановлюватиме відповідальність за зараження чи загрозу зараження небезпечною хворобою, вірусом чи інфекцією (окрім невиліковних та венеричних) однієї людини, а також норму, яка б встановлювала відповідальність за систематичні аналогічні адміністративні порушення чинних на час епідемії правил поведінки і суспільного життя.

Ключові слова: епідемічна безпека, національна безпека, загроза зараження небезпечною хворобою, злочини проти епідемічної безпеки.

Питання забезпечення епідемічної безпеки у сучасних умовах виникнення реальної загрози здоров'ю населення усїєї планети набувають особливої актуальності як на міжнародному, так і на національному рівнях. Причому дана проблема виходить за межі однієї основної галузі — медичної, оскільки ситуація вимагає застосування не лише, медичних, але і соціальних, і правових, і економічних заходів. Тому на забезпечення епідемічної безпеки спрямовується робота переважної більшості галузей у державі. При цьому глобальна (світова) епідемічна безпека залежить від того, як буде забезпечена ця сфера у кожній окремо взятій країні і наскільки ефективно будуть застосовуватися протиепідемічні заходи у кожній окремо взятій країні.

Враховуючи ситуацію, яка зараз склалася у світі, кожна країна, у тому числі і Україна, повинна виробити певний механізм, який забезпечить максимальний рівень епідемічної безпеки на національному рівні. Це вимагає розробки цілої низки загальнодержавних та індивідуальних заходів у різних сферах життя. І дієвість вказаних заходів у сфері епідемічної безпеки покликана забезпечити саме юридична галузь державної політики.

Включення юридичної галузі до тих, що забезпечують епідемічну безпеку в державі, обумовлено тим, що самостійно утримати цю безпеку на належному рівні медична галузь не спроможна, оскільки не має достатніх важелів впливу для того, щоб примусити населення дотримуватися встановлених правил на національному чи міжнародному рівнях правил з метою уповільнення і у кінцевому рахунку зупинення розповсюдження епідемії. Достатніми важелями впливу — державним примусом із правом застосовувати обмеження особистого, майнового та іншого характеру — володіє кримінальне право, яке встановлює кримінальну відповідальність за найбільш суспільно небезпечні протиправні діяння.

Питаннями епідемічної безпеки та проблем її забезпечення займалися такі вчені, як В. С. Батиргареева, Н. О. Гуторова, А. С. Беніцький, Н. В. Глинська, Т. А. Денисова, С. О. Книженко, Т. О. Михайліченко, Н. О. Рингач, М. І. Хавронюк та інші.

Зокрема, увага приділяється забезпеченню епідемічної безпеки окремих верств населення (наприклад, осіб, що перебувають в установах відбування покарань [1; 2]), небезпеки фальсифікації лікарських засобів в умовах пандемії [3; 4], правового забезпечення дотримання протиепідемічних заходів [5; 6], тощо. Відповідальність за окремі кримінальні правопорушення у сфері епідемічної безпеки стали предметом дослідження М. О. Акімова, О. О. Житний, В. В. Ємельяненко, О. А. Книженко, А. С. Політова, Ю. А. Пономаренко, Т. А. Сокур, Ю. В. Філей та інші.

Але, не зважаючи на це, невисвітленими залишаються ряд питань, зокрема, забезпечення дотримання правил епідемічної безпеки кримінально-правовими засобами, а також власне рівень захисту епідемічної безпеки у нормах чинного Кримінального кодексу України.

Враховуючи вказане вище, *метою дослідження* є виявлення проблем у кримінально-правовому забезпеченні епідемічної безпеки в Україні і віднайдення шляхів їх вирішення.

Епідемічна безпека у цілому розуміється як складова національної безпеки, на що вказують ряд дослідників [7]. Це пояснюється тим, що саме санітарно-епідеміологічний нагляд, що здійснюється у межах забезпечення епідемічної безпеки, покликаний здійснювати функції щодо розробки, прийняття та реалізації певних рішень у сфері забезпечення належних умов життя суспільства [7]. Зокрема, це стосується забезпечення умов збереження національного (суспільного) здоров'я. Але потрібно чітко встановити, чи дійсно епідемічна безпека є невід'ємною складовою частиною національної безпеки держави в цілому.

Національна безпека визначається як «захищеність життєво важливих інтересів особи, держави і суспільства, державних кордонів, територіальної цілісності, суспільно-політичного устрою, культурних цінностей і всього того, що становить основу матеріального і духовного життя країни від внутрішньої і зовнішньої загрози [8]. Також існує і таке визначення національної безпеки: національна безпека — це здатність країни зберігати суверенітет, політичні, економічні, соціальні та інші основи суспільного життя й виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин [9]. Крім того, визначення національної безпеки також містить і Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. [10]. Видається, що перше визначення є більш конкретним, повним і не обтяженим зайвими конкретизаціями, тому можна вважати його цілком вірним.

Але, враховуючи кримінально-правовий напрямок даного дослідження, потрібно визначити національну безпеку саме у межах кримінально-правової доктрини. Не заглиблюючись у проблему визначення поняття національної безпеки, вважаємо, що національна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони — це врегульований нормами права порядок суспільних відносин, що забезпечує реалізацію здатності країни збе-

рігати суверенітет, політичні, економічні, соціальні та інші основи суспільного життя й виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин.

Епідемічна безпека, в першу чергу, забезпечується саме медичною сферою, оскільки саме її специфіка здатна оцінити відразу найбільш небезпечні фактори, які можуть значно пошкодити умови життя населення, зокрема суспільне здоров'я населення. Тому, як правило, епідемічна безпека визначається саме з точки зору медичної діяльності. Як зазначається, епідемічна безпека медичної діяльності — це стан, який характеризується сукупністю умов, за яких відсутній недопустимий ризик виникнення у пацієнтів та медичного персоналу захворювання інфекціями, пов'язаними із наданням медичної допомоги, стану носіїв, інтоксикації, сенсиплізації організму, травм, викликаних мікро- та макроорганізмами і продуктами їх життєдіяльності, а також культурами кліток і тканин [11, с. 16]. Хоча, на наш погляд, вказаний стан у суспільстві забезпечується не лише медичною сферою діяльності, а тому може бути взятий за основу для визначення епідемічної безпеки у цілому.

Але що ж таке епідемічна безпека як об'єкт кримінально-правового захисту? Вочевидь, дане визначення повинно відповідати визначенню національної безпеки, складовою якої і є епідемічна безпека. Таким чином, визначення епідемічної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони може бути викладене наступним чином: епідемічна безпека як об'єкт кримінально-правового захисту — це порядок суспільних відносин, встановлений нормами різних галузей права, який забезпечує наявність сукупності умов, за яких відсутній недопустимий ризик виникнення у пацієнтів та медичного персоналу захворювання різними небезпечними хворобами, організмами чи клітинами або набуття ними різних небезпечних для здоров'я станів.

Враховуючи вказане, епідемічна безпека є складовою національної безпеки в цілому, оскільки збереження здоров'я населення — це одна із основ життя нації і чинник національної безпеки [12], а посягання на неї можуть мати небезпечні наслідки. У той же час, епідемічна безпека не вказана у ч. 1 ст. 1 КК України як один з об'єктів кримінально-правової охорони. Оскільки епідемічна безпека є не менш важливим об'єктом, ніж громадська, інформаційна, екологічна безпека, то вона також повинна бути включена до об'єктів кримінально-правової охорони, що повинно бути відображено у ч. 1 ст. 1 КК України.

Визначивши поняття епідемічної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони та її місце у системі національної безпеки, наразі потрібно встановити, чи містить чинний КК України норми, які б забезпечували дотримання усіх належних заходів щодо максимального збереження епідемічної безпеки.

Аналіз норм Особливої частини КК України показав, що він містить лише дві норми, які передбачають відповідальність за порушення епідемічної безпеки. Одна з них міститься у Розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України» КК України — це ст. 113 «Диверсія», яка встановлює відповідальність за вчинення з метою ослаблення держави дій, спрямованих на поширення епідемії. Друга норма включена у роз-

діл XIII «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення» — ст. 325 «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням», яка встановлює відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань.

Проаналізуємо зміст цих норм. Так, зокрема, зміст норми, передбаченої ст. 113 КК України, вказує на те, що кримінально караним за даною нормою є вчинення дій, спрямованих на поширення епідемій, виключно з однією метою — ослаблення держави. Якщо це вчинюється з іншою метою або взагалі без мети, таке діяння не підпадає під ознаки даної статті. У цьому випадку виникає запитання: як у межах даної норми тлумачиться поняття «ослаблення держави» і яке саме ослаблення мається на увазі — економічне, політичне, соціальне, культурне? Враховуючи вказане, дана норма, в першу чергу, захищає державу, її устрій і політичний лад, а не ту найвищу цінність, яка визначена і у Конституції України, і у міжнародних нормативно-правових актах — життя людини.

Виходячи із змісту ст. 325 КК України зокрема, вчинення порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань. Але із змісту норми незрозуміло, що законодавець передбачає під поширенням захворювання? Чи буде вважатися поширенням зараження окремої людини цією хворобою чи лише поширення її у повітрі? Крім того незрозуміло, як повинне визначатися і поширення епідемічної хвороби: фактично, тобто якщо відбулося зараження іншої людини і доведено, що саме від підозрюваної особи у вчиненні вказаного злочину, чи так би мовити абстрактно — якщо реально заразитися інші люди могли, але цього не сталося? Також цікавим є питання, ч враховується ступінь суспільної небезпечності такої поведінки особи-носія епідемічної хвороби з точки зору місця, в якому вона порушує протиепідемічні заходи: чи буде враховуватися, що особа порушувала ці правила у людному (велелюдному) місці чи там, де фактично немає людей?

Кваліфікованим є вчинення тих самих діянь, якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки (ч. 2), кримінальна відповідальність настає саме у випадку фактичної загибелі людей. Тут також виникає питання: оскільки у даній нормі слово «людей» подано у множині, незрозумілим видається те, фактична смерть скількох людей буде вважатися достатньою для кваліфікації діяння саме за цією нормою? Інше питання також не є зрозумілим, виходячи із змісту даної норми: якщо винна особа фактично заразила хворобою декількох людей і вони перебувають у тяжкому стані, але не померли — чи може це також кваліфікуватися за даною нормою? Чи яка норма повинна бути застосована у даному випадку

— адже фактичне зараження декількох людей і поставлення їх життя під загрозу не може бути кваліфіковане як просте поширення хвороби, яке відноситься до злочинів невеликої чи середньої тяжкості (враховуючи санкцію, яка передбачена за поширення небезпечної хвороби).

Крім того, виникає ще й таке питання: якщо порушення епідемічних заборон і приписів не стосується безпеки зараження однієї людини — чи буде це кваліфікуватися як злочин, передбачений ст. 325 КК України; чи можна буде його кваліфікувати як будь-який із злочинів проти життя і здоров'я? Адже злочин, передбачений ст. 325 КК України належить до злочинів проти здоров'я населення, а Розділ II КК України не містить взагалі норм, які б встановлювали відповідальність за зараження іншої людини небезпечною хворобою (у ст. 130 КК України йдеться лише про невиліковні хвороби, а у ст. 133 КК України — лише про венеричні).

Так само виникають труднощі при кваліфікації неодноразового (систематичного, тобто три і більше разів протягом певного періоду часу) порушення певного встановленого протиепідемічного правила, що кваліфікується як адміністративне правопорушення: чи буде систематичність такого порушення породжувати новий вид відповідальності і якщо так, то за якою нормою буде наставати відповідальність? Адже якщо розмір адміністративного стягнення несуттєвий, а кількість вчинених правопорушень не породжує новий вид відповідальності, чи не буде це породжувати ілюзію сваволі.

Вбачається із змісту вказаних статей, що саме по собі порушення встановлених правил в умовах епідемічних загроз, якщо це не призвело чи не створило загрозу поширення цих захворювань, а також без посягання на державу, не кваліфікується як злочин. Дійсно, не всі порушення є настільки суспільно небезпечними, щоб за них притягувати до кримінальної відповідальності і будь-яке недотримання правил поведінки під час епідемії чи пандемії кримінально караним не є. Хоча є випадки, коли протиправна поведінка призводить до вкрай небезпечних наслідків як для суспільства, так і для окремої людини у цілому.

Таким чином, суспільно небезпечним порушення епідемічних норм та загроза поширення епідемії за вказаними нормами є лише у тому випадку, якщо це загрожує або існуванню держави, або поширенням захворювання та смертю людей. Усі інші випадки порушення протиепідемічних норм не є кримінально караними. Це приводить до висновку, що передусім на рівні законодавства потрібно виробити ефективні засоби впливу, які дозволять відповідно до вчиненого притягувати особу до кримінальної відповідальності за порушення встановлених правил в умовах виникнення епідемічних загроз. Якщо таких засобів впливу не буде, то правила виявляться не дієвими, що в кінцевому рахунку може призвести до подальшого поширення епідемічних загроз.

Фактична загроза поширення небезпечної хвороби в умовах пандемії зробила виклик практично всім галузям, які регулюють суспільне життя як на міжнародному, так і національному рівнях. Так аналіз норм КК України, що передбачають відповідальність за порушення правил та норм епідемічної безпеки, які майже не застосовувалися у звичайних

умовах із нормальним рівнем епідемічної безпеки, показав їх недоліки і інколи навіть неможливість протидіяти поширенню небезпечних хвороб кримінально-правовими засобами.

У зв'язку із вказаним пропонується доповнити Розділ II «Злочини проти життя і здоров'я» КК України нормою, яка встановлюватиме відповідальність за зараження чи загрозу зараження небезпечною хворобою, вірусом чи інфекцією (окрім невиліковних та венеричних) однієї людини, а також норму, яка б встановлювала відповідальність за систематичні аналогічні адміністративні порушення чинних на час епідемій правил поведінки і суспільного життя. Крім того, як було вказано вище, доцільно включити епідеміологічну безпеку до кола об'єктів, які охороняються кримінальним законодавством і внести відповідні зміни у ч. 1 ст. 1 КК України. Це надасть можливість відповідним державним органам реагувати належним чином на порушення встановлених правил і надасть можливість більш ефективно забезпечувати епідемічну безпеку кримінально-правовими засобами.

Список використаних джерел

1. Волков С. В. Особливості здійснення кримінально-виконавчої діяльності в установах виконання покарань в умовах карантину. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи* : матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квітня 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 52–55.
2. Гальцова О. В. Безпека засуджених під час пандемії. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи* : матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квітня 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 56–60.
3. Гуторова Н. О. Протидія фальсифікації медичних виробів в період пандемії Covid-19. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи* : матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квітня 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 73–75.
4. Пащенко О. О. Деякі питання карантності фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи* : матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квітня 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 222–224.
5. Лемешко О. М. Соціально-економічні, правові, медичні та організаційні проблеми, які виникли у зв'язку із поширенням коронавірусної інфекції та запровадженням карантину. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи* : матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квітня 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 175–177.
6. Останіна Н. В. Хто відповідає за якість захисних засобів громадян в Україні в період світової пандемії? *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи* : матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квітня 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 210–213.
7. Холостова А. М. Становлення системи державного управління санітарно-епідеміологічним наглядом як складової суспільної безпеки в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 2. URL : <https://bit.ly/2RQyKp7>.

8. Тупчієнко Л. Національна безпека. *Політологічний енциклопедичний словник* / за ред. Ю. С. Шемпученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. Київ : Генеза, 2004. С. 386–387.
9. Корнієвський О. Національна безпека. *Політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 489–490.
10. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3iUhATc>.
11. Брико Н. И., Брусина Е. Б., Зуева Л. П., Ковалишена О. В., Стасенко В. Л., Фельдблюм И. В., Шкарин В. В. Стратегия обеспечения эпидемиологической безопасности медицинской деятельности. *Вестник Росздравнадзора*. 2017. № 4. С. 15–22.
12. Рингач Н. О. Громадське здоров'я як чинник національної безпеки. Київ : НАДУ, 2009. 296 с.

Надійшла до редакції 12.06.2020

Anna LANDINA

V. M. Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine

Problems of Criminal and Legal Ensuring of Epidemic Security in a Pandemic

The actual threat of the spread of a dangerous disease in a pandemic has challenged virtually all industries that regulate public life both internationally and nationally. Taking into account the current situation in the world in a pandemic, Ukraine shall develop a certain mechanism that will ensure the maximum level of epidemic security at the national level, in which the legal sector occupies a significant place. Criminal law, which establishes criminal liability for the most socially dangerous illegal acts, has sufficient leverage to ensure compliance with anti-epidemic measures. However, a number of issues remain unresolved, in particular, ensuring compliance with the epidemic safety rules by criminal and legal means, as well as the actual level of protection of epidemic safety in the current Criminal Code of Ukraine. The purpose of this study is to identify problems in the criminal and legal ensurance of epidemic security in Ukraine and find ways to solve them. Being a component of national security, an epidemic security is an object of criminal protection; it is the order of public relations established by the rules of various branches of law, which ensures a set of conditions under which there is no unacceptable risk of various dangerous diseases in patients and medical staff, as well as organisms or cells or their acquisition of various health hazards. The analysis of the norms of the Criminal Code of Ukraine showed their shortcomings and even the impossibility to counteract the spread of dangerous diseases by criminal and legal means. It is proposed to supplement Section II 'Crimes Against Life and Health' of the Criminal Code of Ukraine with a norm that will establish liability for infection or threat of infection with a dangerous disease, virus or infection (except incurable and venereal) of one person, as well as the norm that would establish responsibility for systematic similar administrative violations of the rules of conduct and public life current at the time of the epidemics

Keywords: epidemic security, national security, the threat of contracting a dangerous disease, crimes against epidemic security.